Стручни и научни радови

Учесће Новосадског центра (Југославија – Нови Сад) у WHO MONICA пројекту

З. Шолак,¹ Б. Аврамовић,² М. Планојевић³

Novi Sad's Participation (Yugoslavia – Novi Sad) in the WHO MONICA Project

Z. Solak, B. Avramovic, M. Planojevic

Сажетак. Новосадско учешће у пројекту WHO MONICA (Мултинационални мониторинг трендова и детерминаната кардиоваскуларних обољења) представљено је у овом прегледу публикацијама које су током вишегодишњег периода настале као резултат мултицентричног истраживања и сарадње. У овој највећој светској студији кардиоваскуларних обољења у прошлом веку Нови Сад је био један од 38 истраживачких центара из 21 земље. Резултати истраживања у појединим центрима од половине осамдесетих до половине деведесетих година прошлог века послужили су за стварање обједињених база података које су послужиле за тестирање главних хипотеза установљених пројектом. У овом прегледу наведени су објављени чланци у часописима, монографија, као и јавно доступне базе података чијем настанку су допринели истраживачи из новосадског центра и истраживања на новосадском подручју. Такође су, у посебном делу листе публикација, приложени и локално објављени радови који су у целини или делом почивали на подацима сакупљаним у оквиру MONICA пројекта. Део листе обухвата магистарске тезе и докторске дисертације у којима су коришћени подаци прикупљани на новосадском подручју.

Summary. Novi Sad's participation in the WHO MONICA Project (Multinational monitoring of trends and determinants in cardiovascular disease) has been presented in this survey through publications which appeared during several years time, as a result of multi-centered research and cooperation. In this world's largest study of cardiovascular disease in the last century, Novi Sad was one of 38 researches centres from 21 countries. The results of the research in particular centres from late 1980 s to late 1990 s helped in creation of united data basis, which then served for testing the main hypothesis established by the project protocol. In this survey several things have been stated as follows: the monograph, articles published in periodicals as well as publicly available data base, whose creation was contributed by the researches from Novi Sad centre and the researches in Novi Sad region. Also, in a separate section the were noted: the list of publications locally published paper which were, totally or partly based on the data gathered within the WHO MONICA Project. Part of the list covers master's degrees as well as PhD degrees in which the data gathered in Novi Sad region were used.

¹ Др сц. Здравко Шолак, Пословна школа Нови Сад, шеф за статистику и евалуацију WHO MONICA центар Нови Сад.

² Мр. сц. Бранислава Аврамовић, руководица центра Библиотеке Матице српске Нови Сад.

³ Прим. др сц. мед. Милутин Планојевић, главни истраживач WHO MONICA центра Нови Сад, Дом здравља Нови Сад.

Кључне речи: WHO MONICA пројект, Нови Сад, листа публикација

Key words: WHO MONICA Project, Novi Sad, list of publications

Увод

Велика међународна студија Светске здравствене организације WHO MONICA Project, (Multinational monitoring of trends and determinants in cardiovascular disease – Мултинационални мониторинг трендова и детерминанти кардиоваскуларних обољења) извођена је као мултицентрично истраживање од средине осамдесетих до краја деведесетих година прошлог века. То је период активне сарадње истраживачких центара на статистичком обухвату појава које су биле предмет посматрања и анализе. Сакупљање података и локална истраживања у појединим центрима почивала су на стандардизованим поступцима бележења и методама које су биле утврђене протоколом. То је омогућило да се у центру за податке у Хелсинкију, после трансфера и контроле, обједине подаци из појединих колаборативних центара и формирају базе података о факторима ризика, догађајима инфаркта миокарда, коронарној нези у акутној фази и цереброваскуларном исходу. Обједињени резултати истраживања послужили су за тестирање главних истраживачких хипотеза, као и за разне друге анализе публиковане током последњих година у међународним медицинским часописима високог научног ранга.

У базама података, у табелама које су објављиване у појединим чланцима, као и неким радним документима новосадски центар је означаван са Yugoslavia – Нови Сад или скраћеницом YUG-NOSa. На дијаграмима је поред геометријског објекта (на пример, тачке, стубића и слично) који одговара новосадском податку стављана ознака YU.

Новосадско учешће у WHO MONICA пројекту представљено је у овом приказу имајући у виду пре свега публиковане колаборативне студије – научне чланке или јавно објављене базе података. Узети су у обзир, дакле, финални резултати активне фазе истра-

живања. Наведене су, осим тога, и публикације локалног значаја, као и докторске дисертације и магистарске тезе у којима су коришћени подаци добијени статистичким обухватом појава које су према садржају истраживања у дугом временском распону биле посматране на новосадском подручју.

Приложени попис литературе садржи четири дела. У делу А наведене су монографија и колаборативне публикације објављене (штампане) у међународним часописима. Узете су у обзир публикације у којима је заступљен новосадски центар (Yugoslavia – Нови Сад) на листи која се даје на крају рада (листа у: *Annex Sites and key personnel*). На овој листи наводе се имена сарадника који су допринели настајању рада. Радови на листи А представљају најрепрезентативнију форму саопштавања резултата истраживања у WHO MONICA пројекту.

У делу Б наведене су публикације јавно објављене и доступне корисницима у електронској форми (www публикације). И на овој листи наведене су, такође, само публикације у којима је заступљен новосадски центар. То су, пре свега, књиге података, као и анализе квалитета података. Ове публикације доприносе угледу чланака штампаним у часописима, будући да је уз оцену, и ставове у њима изнетим, стављена на увид научној јавности и комплетна информациона основа на којој анализе почивају.

Листа В садржи колаборативне публикације које не садрже листу сарадника *key personnel* у самом раду већ је наведена литература где се поменута листа налази. У неким од радова понекад је уместо листе аутора навођено само WHO MONICA Project као колективни аутор, а у напомени је навођено да се листа особа која су припремиле рад налази већ објављена на неком другом месту. Тако је, на пример, за обимни приказ резултата истраживања из ране фазе пројекта (52, листа В) наведено да листа сарадника који су припреми-

ли материјал одговара оној која је објављена уз рад број 2 на листи А). И ови радови су, наравно, могли да се нађу на листи А; они такође репрезентују новосадско учешће у пројекту пошто садрже допринос новосадских истраживача. Издвојени су, међутим, на посебну листу како би се удовољило постојећем новоуведеном вредновању резултата мултицентричних тимова у Србији.

Четврти део, листа Г, садржи публикације локалног значаја. Ту су наведени радови објављени у домаћим часописима и зборницима са научних скупова и саветовања. Део Д садржи докторске дисертације и магистарске тезе у којима су коришћени подаци сакупљени на новосадском подручју, према програму истраживања масовних обољења.

Искуства стечена у новосадском центру заслужују да буду и посебно сагледана у локалној средини. Она могу да буду узета у обзир при спровођењу будућих мултицентричних истраживања сличне садржине. Разне новије иницијативе у Европи усмерене на повезивање истраживачких центара и самих истраживача како би се боље искористили потенцијали често рачунају на мултицентричне пројекте. Сем тога, та искуства могу да буду искоришћена и у наставне сврхе у предметима као што су Статистика, Епидемиолошки методи, Управљање пројектима у здравству. Многи примери, вежбања и слично могу да буду илустрована стварним подацима и серијама шпдатака. Многи методолошки поступци могу, такође, да буду интерпретирани коришћењем документације која је лако доступна. Треба напоменути и да су радни MONICA документи, извештаји, протоколи, писмена кореспонденција и други документи стављени корисницима на располагање у електронској форми (<http://www.ktl.fi/publications/monica>).

Колаборативне публикације

Колаборативне публикације су, наравно, најважније публикације проистекле из MONICA пројекта. Чланци су објављивани у вео-

ма утицајним међународним научним часописима као што су *Lancet*, *Circulation*, *American Journal of Epidemiology*, *European Journal of Epidemiology*, *International European Journal of Epidemiology*, *Journal of Clinical Epidemiology* и други.

(Поред колаборативних објављиване су и студије у којима су коришћени подаци једног центра или малог броја центара. Сарадници из појединих истраживачких центара објављивали су резултате сопствених истраживања. Један број радова проистекао је из података који су обједињавали посматрања у малом броју центара. То је било погодно учинити у центрима који потичу из једне земље или који су имали већи број истраживачких јединица. Цени се да је до 2006. године објављено око 600 таквих радова.)

Колаборативне публикације рађене су према правилима публиковања која су од самог почетка укључена у протокол истраживања, а затим временом дограђивана, прилагођавана потребама самог пројекта и међународној пракси. Сада важећа публикациона правила из 2004. године, као и раније верзије јавно су доступни (MONICA Manual, Part I, Section 2: Organization and Management of the WHO MONICA Project, Amendment 2: *Publication rules*, <http://www.ktl.fi/publications/monica/manual/index.htm>).

До краја 2006. године објављене су 64 колаборативне публикације. Листа се ажурира укључивањем нових публикација и јавно је доступна (MONICA collaborative publications, <http://www.ktl.fi/publications>).

Начин навођења истраживача и MONICA центара

У мултицентричним студијама, какав је и пројект MONICA, најчешће учествује већи број истраживача и навођење свих имена и институција из којих потичу истраживачи одмах испод наслова рада било би непрактично. Понекад се наводи само колективни аутор. Тако је и у првим чланцима произашлих из рада на MONICA пројекту, публикованим у часописима, испод самог наслова

рада навођено је WHO MONICA Project Листа центара и сарадника навођена је на крају рада, а имена оних који су припремили рад навођена су у напомени у подножју прве стране уз ознаку *Prepared by*. Касније су обично имена оних који су учествовали у припреми рада истицана испод самог наслова уз навођење израза »for the WHO MONICA Project«. Имена колаборативних центара и сарадника навођена су на крају рада у листи *key personnel*. У краћим радовима публикациона правила су дозвољавала да се уз њих листа *key personnel* не објављује у самом часопису. У том случају уз рад се наводи напомена да је листа објављена на другом месту при чему се даје адреса на којој је могућ увид у листу сарадника.

Груписање публикација на начин који је примењен у овом приказу прилагођен је и домаћној новоуведеној пракси вредновања истраживача у Србији и тимова који учествују у мултицентричним пројектима. Новосадско учешће у MONICA пројекту представљено је у овом приказу литературе објављеним радовима у којима су наведена и имена новосадских сарадника. Имена сарадника из новосадског центра наводе се оним редоследом којим су у оригиналној публикацији наведена. Та имена дата су у загради иза израза for the WHO MONICA Project при чему су изостављена имена сарадника из других истраживачких центара која се такође налазе на листи. То сажимање листе *key personnel* из практичних разлога уобичајена је и распрострањена пракса навођења имена коју користе истраживачи и из других MONICA центара када домаћу јавност извештавају о свом раду.

Радови проистекли из мултицентричних истраживања најчешће су дело већег броја људи и њихова имена се наводе на крају рада. У Србији се цитираност тих радова проверава у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић” у Београду и Рефералном центру библиотеке Матице српске у Новом Саду.

Провера цитираности радова, колаборативних студија, у којима се појављују имена новосадских истраживача на крају радова на

листи *key personnel*, обављена је у Рефералном центру библиотеке Матице српске у Новом Саду. Утврђено је да су до априла 2007. године ти радови цитирани три хиљаде пута у бази WOS (Web of Science) – SCI Expanded. (Анализа те цитираности, имајућу у виду како поједине радове тако и сараднике заслужује да буде посебно коментарисана у неком будућем осврту.)

WWW њубликације (Листа Б)

Новосадско учешће у MONICA пројекту обухвата и 16 јавно доступних www публикација. У њиховом навођењу следили смо исту праксу као и код навођења штампаних публикација. Уз уобичајене податке о раду наведени су само аутори новосадског тима из листе *key personnel* која је дата на крају ових публикација. Међу тим публикацијама најважније су свакако књиге података у којима се дају подаци о факторима ризика, акутној коронарној нези и коронарним догађајима. Корисницима су на располагању и детаљни извештаји контроле квалитета података. Истовремено публиковање података, оцене њиховог квалитета, као и резултата анализе у научним часописима – даје посебну тежину истраживањима у оквиру MONICA пројекта. Тврђења се могу проверити.

[Напоменимо да се један део података о факторима ризика код новосадског становништва оцењен и према MONICA протоколу у 1984. години публикован и у бази података програма CINDI (Countrywide Integrated Non-communicable Diseases Intervention Programme) који је једно време реализован и у Новом Саду, Прилог 3].

Публикације локалног значаја (Листа Г)

Поред колаборативних публикација сарадници из многих центара објављивали су радове који се заснивају на локалним подацима, тј. подацима прикупљеним у једном центру или у два-три центра. Понекад су се удруживали сарадници из малог броја центара

ра, обједињавали податке и публиковали резултате истраживања. Студије малог броја центара немају колаборативни карактер. У центрима у којима су посматрања вршена на већој популацији, као и у земљама које су имале више центара, односно у центрима који су имали више истраживачких јединица, било је више могућности за анализу на локалном нивоу. MONICA пројект је пре свега дизајниран као мултицентрична студија у којој подаци добијају пуни аналитички значај тек у обједињеној анализи.

На листи коју овде прилажемо (листа Г) налазе се радови који се – или у целости записују на подацима добијеним истраживањима у новосадском MONICA центру – или су аутори те податке користили у компаративној анализи, уз податке из других истраживања. Информације о једаном броју радова преузет је из научних картона војвођанских аутора у облику у којем су тамо наведене. Као што се из листе види већи број радова су, у ствари, конгресна саопштења, па је могуће да листа није комплетна уколико информације о раду нису оставиле чвршћи траг. Као што се види из напомена уз поједине радове извештавање о резултатима новосадског истраживања у оквиру MONICA пројекта и CINDI програма често су била садржај позивних и уводних предавања стручних и научних скупова у Србији.

Последњих година на конгресима у Србији, као и у домаћим часописима било је радова, прегледних чланака, који су извештавали о резултатима MONICA пројекта на основу оног што је саопштено у међународним часописима. Ти радови нису укључени у овај преглед. У неком наредном осврту на укупни одјек MONICA пројекта у Србији могли би да се, ради комплетности, укључе и радови тог типа. За сада то није учињено пошто би листа, можда, остала некомплетна.

У монографији *Двадесет година MONICA пројекта у Новом Саду* (референца 104), у издању Института за кардиоваскуларне болести Сремска Каменица и Дома здравља „Нови Сад“ даје се коментар новијих података добијених четвртим по реду прегледом слу-

чајног узорка становника Новог Сада у 2004. години. У овој монографији која је обележила дуг период истраживања кардиоваскуларних обољења на новосадској територији објављено је и више информација о самом пројекту и његовом спровођењу у Новом Саду. Наведен је и тим истраживача који је у фази интензивне и активне колаборативне сарадње током вишегодишњег праћења и трансфера резултата истраживања био ангажован на пројекту (Прилог 1). За тај период истраживања везују се колаборативне студије, *www* публикације и монографија WHO MONICA пројекта.

Такође је наведен и састав тима који је по окончању главног мултицентричног истраживања и обједињене анализе података наставио да примењује MONICA методологију праћења кардиоваскуларних обољења у новосадској популацији (Прилог 2).

Докторске дисертације и магистарске тезе (Листа Д)

Подаци који се током истраживања у оквиру једног научног пројекта сакупе, имају и посебан значај уколико могу да послуже за израду докторских дисертација и магистарских теза. У попису докторских дисертација и магистарских теза у којима је у анализи коришћен материјал добијен посматрањима на новосадском подручју поред домаћих, одбрањених на Новосадском универзитету, налази се и дисертација одбрањена на Медицинском факултету финског Куопио универзитета, 2006. године (референца 106). У овој дисертацији, публикованој и у електронској верзији јавно доступној, коришћени су и новосадски подаци. Дисертација је из статистике, бави се квалитетом података, као и проблемима стандардизације поступака и метода њиховог прикупљања у мултицентричним студијама. Ауторка, Хана Толонен, иначе статистичар, члан је тима који је радио на централној анализи података у MONICA центру за податке у Хелсинкију. Она се појављује у ужем тиму који је за публикавање припремио већи број колаборативних студија. Неколико

пута је и сама предводила тај тим (референце 25, 33, 34, 49 и 50).

У дисертацијама и магистарским тезама одбрањеним на Новосадском универзитету коришћен је не само материјал који је чинио ужи, обавезни садржај истраживања већ и шири скуп података у односу на онај који је прослеђен у центар за податке у Хелсинкију и укључен у базе података. У питању су опциона посматрања и праћења, као и друга посматрања која нису била део протокола али су укључена као истраживања од локалног значаја.

Закључак

У међународном WHO MONICA пројекту Новосадски центар (Југославија – Нови Сад) својим учешћем је испунио задатке постављене пред један тим у том вишегодишњем мултицентричном истраживању. Статистички обухват посматраних појава добио је високе оцене квалитета, а подаци су коришћени у обједињеним анализама за тестирање главних истраживачких хипотеза из основне поставке пројекта. Била је то прилика да се дође до сазнања о епидемиолошким карактеристикама кардиоваскуларних обољења у новосадској популацији, и да се о факторима ризика који их условљавају прикупе подаци стандардизованим, међународно упоредивим поступцима мерења и истраживања. Учешће у пројекту омогућило је, такође, оцењивање параметара распрострањености кардиоваскуларних обољења током времена. Све је то допринело да се о њима створи слика која је омогућила упоредивост новосадске популације с популацијама из других делова света. Осим тога, реализацијом пројекта, имајући у виду локалне услове, остварено је и прецизно статистичко мерење и обухват распрострањених болести у периоду који је био обележен познатим тешкоћама.

Овај преглед остаје отворен за будуће допуне које ће допринети да се учешће Новог Сада у највећој светској студији кардиоваскуларних обољења, WHO MONICA пројекту, потпуније сагледа и оцени.

Прилози

1. **Састав MONICA тима истраживача:** М. Планојевић, Ђ. Јаковљевић, Т. Штрасер, С. Трифуновић, Ј. Чикош, М. Жикић, М. Ковач, М. Стануловић, Р. Вуковић, М. Тасић, В. Михајловић, В. Грујић, Б. Легетић, З. Шолак, П. Терзић, Т. Ђапић, М. Илић, Б. Поповић, М. Крчо, С. Борковац, В. Јаковљевић, В. Вуковић, М. Преградов-Микић, М.
2. **Истраживачки тим MONICA пројекта од 2003. године:** Н. Радовановић, Д. Бенц, В. Поповић, К. Павловић, Г. Панић, М. Жикић, Р. Јунг, Т. Ђапић, Д. Ракић, М. Војновић, Е. Стокић, Д. Вучковић, С. Срдић, А. Чекмерлић-Аншић, М. Марков, Д. Сакач, И. Срдановић, Ј. Ошоп, А. Нецин, Г. Старчевић, Ђ. Стојшић, З. Фишер, М. Поттић, М. Арсић, Т. Чањи, Б. Вујин, З. Поттић, А. Јовановић, А. Лучић, Р. Вуковић, К. Бошковић, В. Грујић, М. Планојевић, Ђ. Јаковљевић.
3. Исти истраживачки тим је током осамдесетих година реализујући истраживања у оквиру MONICA пројекта Светске здравствене организације радио и на једном њеном другом програму који се односио на незаразна обољења – програму CINDI (Countrywide Integrated Noncommunicable Diseases Intervention Programme). У овом програму, у делу који се односио на кардиоваскуларне болести могли су да се користе подаци добијени према MONICA протоколу. Подаци о факторима ризика на новосадском подручју из 1984. године преузети су у CINDI базу података коју уређује центар за податке из Хајделберга, CINDI *Risk Factor Population Survey Data Book*, <http://www.wip.villabosch.de/CINDI/>. Ознака центра је YUG-NOV. Ова база престала је да укључује податке с новосадског подручја из каснијих истраживања.

Библиографија

A. MONICA COLLABORATIVE PUBLICATIONS

1. *MONICA Monograph and Multimedia Sourcebook*. Prepared by Tunstall-Pedoe, H, Kuulasmaa K., Tolonen, H., Davidson, M., Mendis, S. for The WHO MONICA Project

- (Planojević, M., Jakovljević, D., Stojšić, S., Sapić, T., ikić, M., Terzić, P., Šolak, Z., Grujić, V.) Geneva: World Health Organization; 2003, ISBN 92 4 156223 4.
2. The WHO MONICA Project [prepared by: Pajak, A., Kuulasmaa, K., Tuomilehto, J., Ruokokoski, E. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Čikoš, J., Šapić, T., Šolak, Z., ikić, M., Ilić, M., Legetić, B.) Geographical variation in the major risk factors of coronary heart disease in men and women aged 35-64 years. *World Health Stat Q* 1988;41:115-40.
3. Böthig, S., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Mirilov, M., Čikoš, J., Šapić, T., Šolak, Z., ikić, M., Ilić, M., Legetić, B.) WHO MONICA Project: objectives and design. *Int J Epidemiol* 1989;18(Suppl 1):S29-S37.
4. Tunstall-Pedoe, H., Kuulasmaa, K., Amouyel, P., Arveiler, D., Rajakangas, A-M., Pajak, A. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Stojšić, Đ., Kršo, M., Šolak, Z.) Myocardial infarction and coronary deaths in the World Health Organization MONICA Project. Registration procedures, event rates and case fatality in 38 populations from 21 countries in 4 continents. *Circulation* 1994;90:583-612.
5. Asplund, K., Bonita, R., Kuulasmaa, K., Rajakangas, A-M., Feigin, V., Schädlich, H., Suzuki, K., Thorvaldsen, P., Tuomilehto, J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Multinational comparisons of stroke epidemiology - evaluation of case-ascertainment in the WHO MONICA stroke study. *Stroke* 1995;26:355-60.
6. Thorvaldsen, P., Asplund, K., Kuulasmaa, K., Rajakangas, A-M., Schroll, M. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Stroke incidence, case fatality and mortality in the WHO MONICA Project. *Stroke* 1995;26:361-367.
7. Hense, H. W., Koivisto, A-M., Kuulasmaa, K., Zaborskis, A., Kupsc, W., Tuomilehto, J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Čikoš, S., Trifunović, J., Šapić, T., Šolak, Z., Kršo, M., ikić, M., Ilić, M., Legetić, B.) Assessment of blood pressure measurement quality in the baseline surveys of the WHO MONICA Project. *J Hum Hypertens* 1995; 9:935-46.
8. Asplund, K., Rajakangas, A-M., Kuulasmaa, K., Thorvaldsen, P., Bonita, R., Stegmayr, B., Suzuki, K., Eisenblätter, D. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Multinational comparison of diagnostic procedures and management of acute stroke - the WHO MONICA Study. *Cerebrovascular Diseases* 1996; 6:66-74.
9. WHO MONICA Project [prepared by: Salomaa, V., Dobson, A., Miettinen, H., Rajakangas, A-M., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Stojšić, Đ., Kršo, M., Šolak, Z.) Mild myocardial infarction - a classification problem in epidemiologic studies. *J Clin Epidemiol* 1997;50:3-13.
10. WHO MONICA Project [prepared by Thorvaldsen, P., Kuulasmaa, K., Rajakangas, A-M., Rastenyte, D., Sarti, C., Wilhelmsen, L. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., ikić, M., Šapić, T.) Stroke trends in the WHO MONICA Project. *Stroke* 1997;28:500-506.
11. Molarius, A., Seidell, J. C., Kuulasmaa, K., Dobson, A. J., Sans, S., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ. A. Svirčević, M. Mirilov, T. Strasser) Smoking and relative body weight: an international perspective from the WHO MONICA Project. *J Epidemiol Community Health* 1997;51:252-260.
12. WHO MONICA Project (prepared by Stegmayr, B., Asplund, K., Kuulasmaa, K., Rajakangas, A-M., Thorvaldsen, P., Tuomilehto, J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Stroke incidence and mortality correlated to stroke risk factors in the WHO MONICA Project. *Stroke* 1997;28:1367-1374.
13. Chambless, L., Keil U., Dobson, A., Mähönen, M., Kuulasmaa, K., Rajakangas, A-M., Löwel, H., Tunstall-Pedoe, H. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Stojšić, Đ., Kršo, M., Šolak, Z.) Population versus clinical view of case fatality from acute coronary heart disease: results from the WHO MONICA Project 1985-1990. *Circulation* 1997;96:3849-3859.
14. Wolf, H. K., Tuomilehto, J., Kuulasmaa, K., Domarkiene, S., Cepaitis, Z., Molarius, A., Sans, S., Dobson, A., Keil, U., Rywik, S. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Blood pressure levels in the 41 populations of the WHO MONICA project. *J Hum Hypertens* 1997;11:733-42.
15. Dobson, A., Evans, A., Ferrario, M., Kuulasmaa, K., Moltchanov, V., Sans, S., Tunstall-Pedoe, H., Tuomilehto, J., Wedel, H., Yarnell, J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Changes in estimated coronary risk in the 1980s: Data from 38 populations in the WHO MONICA Project. *Annals of Medicine* 1998;30:199-205.
16. Dobson, A., Kuulasmaa, K., Moltchanov, V., Evans, A., Fortmann, S., P., Jamrozik, K., Sans, S., Tuomilehto, J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Changes in cigarette smoking among adults in 35 populations in the mid 1980s. *Tobacco Control* 1998;7:14-21.
17. Molarius, A., Seidell, J. C., Sans, S., Tuomilehto, J., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Waist and hip circumferences, and waist-hip ratio in 19 populations of the WHO MONICA Project. *Int J Obes* 1999;23:116-125.
18. Tunstall-Pedoe, H., Kuulasmaa, K., Mähönen, M., Tolonen, H., Ruokokoski, E., Amouyel, P. for the WHO MONICA (monitoring trends and determinants in cardiovascular disease) Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Contribution of trends in survival and coronary-event rates to changes in coronary heart disease mortality: 10-year results from 37 WHO MONICA Project populations, *Lancet* 1999;353:1547-57.
19. Molarius, A., Seidell, J. C., Sans, S., Tuomilehto, J., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Varying sensitivity of waist action levels to identify subjects with overweight or obesity in 19 populations of the WHO MONICA Project. *J Clin Epidemiol* 1999;52:1213-24.

20. Kuulasmaa, K., Tunstall-Pedoe, H., Dobson, A., Fortmann, S., Sans, S., Tolonen, H., Evans, A., Ferrario, M., Tuomilehto, J., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Estimation of contribution of changes in classic risk factors to trends in coronary-event rates across the WHO MONICA Project populations. *Lancet* 2000;355:675–687.
 21. Tunstall-Pedoe, H., Vanuzzo, D., Hobbs, M., Mähönen, M., Cepaitis, Z., Kuulasmaa, K., Keil, U. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Estimation of contribution of changes in coronary care to improving survival, event rates, and coronary heart disease mortality across the WHO MONICA Project populations. *Lancet* 2000;355:688–700.
 22. Ingall, T., Asplund, K., Mähönen, M., Bonita, R., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) A multinational comparison of subarachnoid hemorrhage epidemiology in the WHO MONICA stroke study. *Stroke* 2000;31:1054–1061.
 23. Molarius, A., Seidell, J. C., Sans, S., Tuomilehto, J., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Educational level, relative body weight, and changes in their association over 10 years: an international perspective from the WHO MONICA Project. *Am J Public Health* 2000;90:1260–68.
 24. Molarius, A., Parsons, R. W., Dobson, A. J., Evans, A., Fortmann, S. P., Jamrozik, K., Kuulasmaa, K., Moltchanov, V., Sans, S., Tuomilehto, J., Puska, P. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Šolak, Z., ikić, M.) Trends in cigarette smoking in 36 populations from the early 1980s to the mid 1990s: findings from the WHO MONICA Project. *Am J Public Health* 2001;91:206–212.
 25. Tolonen, H., Mähönen, M., Asplund, K., Rastenyte, D., Kuulasmaa, K., Vanuzzo, D., Tuomilehto, J., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Šolak, Z., ikić, M.) Do trends in population levels of blood pressure and other cardiovascular risk factors explain trends in stroke event rates? Comparisons of 15 populations in 9 countries within the WHO MONICA Stroke Project. *Stroke* 2002;33:2367–2375.
 26. Truelsen, T., Mähönen, M., Tolonen, H., Asplund, K., Bonita, R., Vanuzzo, D. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Trends in stroke and coronary heart disease in the WHO MONICA Project. *Stroke* 2003;34: 1346–1352.
 27. Sarti, C., Stegmayr, B., Tolonen, H., Mähönen, M., Tuomilehto, J., Asplund, J., for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., ikić, M.) Are changes in mortality from stroke caused by changes in stroke event rates or case fatality? - Results from the WHO MONICA Project. *Stroke* 2003;34: 1833–1841.
 28. Mähönen, M., McElduff, P., Dobson, A. J., Kuulasmaa, K., Evans, A. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šolak, Z., ikić, M., Šapić, T., Stojšić, Đ.) Current smoking and the risk of nonfatal myocardial infarction in the WHO MONICA Project populations. *Tob Control* 2004;13:244–250.
 29. Silventoinen, K., Sans, S., Tolonen, H., Monterde, D., Kuulasmaa, K., Kesteloot, H., Tuomilehto, J. for the WHO MONICA (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Trends in obesity and energy supply in the WHO MONICA Project May 2004, *International Journal of Obesity*, Volume 28, Number 5, Pages 710–718
 30. Barnett, A. G., Dobson, A. J. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šolak, Z., ikić, M., Šapić, T., Stojšić, Đ.) Estimating trends and seasonality in coronary heart disease. *Stat Med* 2004;23:3505–3523.
 31. Merlo, J., Asplund, K., Lynch, J., Råstam, L., Dobson, A. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Population effects on individual systolic blood pressure: a multi-level analysis of the World Health Organization MONICA Project. *Am J Epidemiol* 2004;159:1168–1179.
 32. Lundberg, V., Tolonen, H., Stegmayr, H., Kuulasmaa, K., Asplund, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Svirčević, A., Mirilov, M., Strasser, T.) Use of oral contraceptives and hormone replacement therapy in the WHO MONICA Project. *Maturitas* 2004;48:39–49.
 33. Tolonen, H., Keil, U., Ferrario, M., Evans, A. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Terzić, P., Šolak, Z.) Prevalence, awareness and treatment of hypercholesterolaemia in 32 populations: results from the WHO MONICA Project. *Int J Epidemiol* 2005;34:181–192.
 34. Tolonen, H., Dobson, A., Kulathinal, S. for the WHO MONICA (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šolak, Z.) Project Effect on trend estimates of the difference between survey respondents and non-respondents: results from 27 populations in the WHO MONICA Project. *Eur J Epidemiol* 2005;20:887–898.
- B. MONICA World Wide Web publikacije**
35. Mähönen, M., Tolonen, H., Kuulasmaa, K., Tunstall-Pedoe, H., Amouyel, P. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Stojšić, Đ., Kršo, M., Šolak, Z.) Quality assessment of coronary event registration data in the WHO MONICA Project. (January 1999), <http://www.ktl.fi/publications/monica/coreqa/coreqa.htm>.
 36. Moltchanov, V., Kuulasmaa, K., Torppa, J. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Jakovljević, Đ.) Quality assessment of demographic data in the WHO MONICA Project. (April 1999), <http://www.ktl.fi/publications/monica/demoqa/demoqa.htm>.
 37. Mähönen, M., Cepaitis, Z., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Stojšić, Đ., Kršo, M., Šolak, Z.) Quality assessment of acute coronary care data in the WHO MONICA Project. (February 1999), <http://www.ktl.fi/publications/monica/ac-cqa/accqa.htm>.
 38. Mähönen, M., Tolonen, H., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Šolak, Z., ikić, M.) Quality assessment of stroke event registration data in the WHO MONICA Project. (Nov. 1998), <http://www.ktl.fi/publications/monica/strokeqa/strokeqa.htm>.

39. Wolf, H. K., Kuulasmaa, K., Tolonen, H., Ruokokoski, E. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Terzić, P., Šapić, T., Šolak, Z.) Participation rates, quality of sampling frames and sampling fractions in the MONICA Surveys. (September 1998). <http://www.ktl.fi/publications/monica/non-res/nonres.htm>.
 40. Molarius, A., Kuulasmaa, K., Evans, A., McCrum, E., Tolonen, H. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Šolak, Z., ikić, M.) Quality assessment of data on smoking behaviour in the WHO MONICA Project. (February 1999). <http://www.ktl.fi/publications/monica/smoking/qa30.htm>.
 41. Marques-Vidal, P., Ferrario, M., Kuulasmaa, K., Grafnetter, D., Moltchanov, V. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Preradov-Mikic, M., Ošap, J.) Quality assessment of data on HDL cholesterol in the WHO MONICA Project. (June 1999). <http://www.ktl.fi/publications/monica/hdl/hdlqa.htm>.
 42. Molarius, A., Sans, S., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Novaković, B., Šolak, Z.) Quality assessment of data on waist and hip circumferences in the WHO MONICA Project. (Oct 1998). <http://www.ktl.fi/publications/monica/waisthipwaisthipqa.htm>.
 43. Vanuzzo, D., Pilotto, L., Mähönen, M., Hobbs, M. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Terzić, P., Šolak, Z.) Pharmacological treatment during AMI and in secondary prevention: the scientific evidence. (February 2000). <http://www.ktl.fi/publications/monica/carpfish/appenda/evidence.htm>.
 44. Hobbs, M., Mähönen, M., Jamrozik, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Constructing an evidence-based treatment score for relating changes in treatment to changes in mortality, coronary events and case fatality in the WHO MONICA Project. (February 2000). <http://www.ktl.fi/publications/monica/carpfish/appendb/wts.htm>.
 45. Tunstall-Pedoe, H., Mähönen, M., Cepaitis, Z., Kuulasmaa, K., Vanuzzo, D., Hobbs, M., Keil, U. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Derivation of an acute coronary care quality score for the WHO MONICA Project. (February 2000), <http://www.ktl.fi/publications/monica/carpfish/appendc/accqscore.htm>.
 46. Mähönen, M., Tunstall-Pedoe, H., Rajakangas, A-M., Cepaitis, Z., Kuulasmaa, K., Dobson, A., Keil, U. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Šapić, T., Šolak, Z., Stojšić, Đ., ikić, M.) Definitions of case fatality for coronary events in the WHO MONICA Project. (February 2000), <http://www.ktl.fi/publications/monica/carpfish/appendd/cfdef.htm>.
 47. Mähönen, M., Tolonen, H., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Stojšić, Đ., Šapić, T., Šolak, Z.) Coronary event registration data book 1980-1995. (October 2000), <http://www.ktl.fi/publications/monica/coredb/coredb.htm>.
 48. Mähönen, M., Tolonen, H., Kuulasmaa, K. for the WHO MONICA Project. (Planojević, M., Jakovljević, Đ., ikić, M., Šapić, T., Šolak, Z.) MONICA stroke event registration data book 1982-1995, 2000). <http://www.ktl.fi/publications/monica/strokedb/strokedb.htm>.
 49. Tolonen, H., Kuulasmaa, K., Ruokokoski, E. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Jakovljević, Đ., Terzić, P., Šolak, Z.) MONICA population survey data book. (October 2000). <http://www.ktl.fi/publications/monica/surveydb/title.htm>.
 50. Tolonen, H., Kuulasmaa, K., Asplund, K., Mähönen, M. for the WHO MONICA Project (Planojević, M., Šolak, Z., ikić, M.) Do trends in population levels of blood pressure and other cardiovascular risk factors explain trends in stroke event rates? - methodological appendix to a paper published in Stroke. (August 2002). <http://www.ktl.fi/publications/monica/strokeh1/appendix.htm>.
- B. MONICA Collaborative publications**
51. WHO MONICA Project (Principal investigators) WHO MONICA Project: Geographic variation in mortality from cardiovascular diseases. *World Health Stat Q* 1987;40:171–84.
 52. Prepared by MONICA Data Centre with other WHO collaborators, The WHO MONICA Project. A worldwide monitoring system for cardiovascular diseases: Cardiovascular mortality and risk factors in selected communities. *World Health Stat A* 1989; 27–149.
 53. Wolf, H. K., Kuulasmaa, K., Tolonen, H., Sans, S., Molarius, A., Eastwood, B. J. for the WHO MONICA Project. Effect of sampling frames on response rates in the WHO MONICA risk factor surveys. *Eur J Epidemiol* 2005;20:293–299.
- Г. MONICA пројекат у домаћим публикацијама**
54. Ђапић, Т., Шолак, З., Миловановић, Д. Учесталост инфаркта миокарда на територији ГЗО Нови Сад, IV Конгрес лијечника опће медицине Југославије, Зборник сажетака, Блед, 1985,2.
 55. Планојевић, М. ед. Активности и ефекти у пројекту свеобухватне заштите становништва од незаразних болести у Новом Саду, *Јавносћ*, Нови Сад, март 1986.
 56. Шолак, З., Терзић, П., Планојевић, М. Информације од значаја за праћење масовних незаразних обољења, *Здравствено*, Загреб, 1986, 126(3):336-342.
 57. Ђапић, Т., Шолак, З., Планојевић, М. Регистар као део информационог система у склопу пројекта свеобухватне здравствене заштите од кардиоваскуларних болести, *Здравствена заштитица*, 1986, XXI-II(3):54-55.
 58. Шолак, З. (1989) Квалитет статистичких података у епидемиолошким истраживањима масовних незаразних обољења, *Стаτισичар*,(14), 51–157.
 59. Грујић, В., Планојевић, М., Легетић, Б., Мартинов-Цвејин, М. Могућности превенције и контроле ризико фактора масовних незаразних болести код деце и омладине, *Здравствена заштитица*, 4, 1989; 8–13.

60. Планојевић, М., Легетић, Б., Терзић, П., Шапић, Т., Шолак, З. Preventiva in nadzor nad nenalezljivimi boleznimi v Novem Sadu, *Zdravstveno varstvo*, 29,(4-5):1990, 121–125.
61. Терзић, П., Шолак, З. Матрично приказивање резултата мерења крвног притиска у популацији, Стручна конференција опште медицине Србије, Београд, Зборник сажетака, 1992; 161.
62. Терзић, П., Планојевић, М., Шолак, З. Хипертензија код становника Новог Сада, III Конгрес домова здравља Југославије, Загреб, 1990, Зборник сажетака.
63. Терзић, П., Планојевић, М., Шолак, З. Хипертензија код становника 25–64 године, Седми конгрес на лекарите Југославије, Зборник сажетака, *Македонски медицински преглед*, Скопје, год XIX, Сеп 7, сажетак бр. А3.87, 1990; 169.
64. Легетић, Б., Планојевић, М., Терзић, П., Шолак, З. Превенција и контрола незаразних болести у Новом Саду, Седми конгрес на лекарите Југославије, Зборник сажетака, *Македонски медицински преглед*, Скопје, год XIX, Сеп 7, сажетак бр А3.107, 1990;179.
65. Планојевић, М., Терзић, П., Бапић, Т., Шолак, З., Преживљавање оболелих од акутног инфаркта миокарда у новосадској популацији, Седми конгрес на лекарите Југославије, Зборник сажетака, *Македонски медицински преглед*, Скопје, год XIX, Сеп 7, сажетак бр А3.95, 1990;173.
66. Бугарски, В., Планојевић, М., Михајловић, Д., Раић, Љ., Легетић, Б., Влајков, М., Варга, Ј., Шолак, З., Живковић, Н. Распрострањеност пушења међу лекарима Јужне Бачке и просветним радницима Новог Сада – CINDI анкета, Дом здравља Нови Сад, 1988.
67. Бугарски, В., Планојевић, М., Михајловић, Д., Раић, Љ., Легетић, Б., Влајков, М., Варга, Ј., Шолак, З., Живковић, Н. Утицај неких статусних обележја просветних радника на став према закону о забрани пушења на јавном месту, Зборник радова Стручне конференције лекара опште медицине Србије, Бор, 1989.
68. Бапић, Т., Шолак, З., Милетин, З., Сегеди, Љ. Епидемиолошки показатељи масовних незаразних обољења као основа за њихову превенцију, XII Стручна конференција опште медицине Србије, Лесковац, Зборник радова, 1989; 199–201.
69. Планојевић, М., Свирцевић, А., Терзић, П., Шолак, З., Шапић, Т. Acute myocardial infarction survival rates in the period from 1983–1987 in Novi Sad, Thrid MONICA Congress. Nice, September, 1989, (сажетак no. 5).
70. Нецин, А., Шолак, З., Нинковић, Д., Терзић, П. Регионалне разлике у морталитету од исхемијских болести срца, XXIX научни састанак инфектолога, епидемиолога и микробиолога Југославије, Пула, Зборник радова, 1987; 221–222.
71. Нинковић, Д., Нецин, А., шолак, З., Терзић, П. Регионалне разлике у нивоу смртности од цереброваскуларних болести у Југославији, XXIII научни састанак инфектолога, епидемиолога и микробиолога Југославије, Пула, Зборник радова, 1987;231–233.
72. Планојевић, М., Мирилов, М., Терзић, П., Бапић, Т., Легетић, Б., Поповић, Д., Шолак, З. Истраживачи пројекти у Дому здравља Нови Сад, Симпозијум поводом двадесетпетогодишњице Дома здравља Нови Сад, 16. октобар, Зборник радова, 1987; 5–15.
73. Грујић, В., Мартинов-Цвејин, М., Легетић, Б. Интегрисани интервентни програм за превенцију масовних незаразних болести, III Конгрес социјалне медицине и организације здравствене заштите Југославије са међународним учешћем, Зборник радова, Београд, 1988;53–57.
74. Легетић, Б., Грујић, В. Интегрисани програм превенције и контроле незаразних болести-навике - ставови и знања становништва Новог Сада, III Конгрес социјалне медицине и организације здравствене заштите Југославије са међународним учешћем, Београд, 1988; 36–40.
75. Јаковлјевић, Ђ., Грујић, В., Планојевић, М. Свеобухватни интервентни здравствени програми, Реферати V игманског семинара Здравље за све до 2000. године, Билтен 9, Институт за социјалну медицину, организацију и економику здравства, Игман, 1990; 1–11.
76. Жикић, М., Кнежевић, С., Јовановић, М., Сланкаменац, П. Епидемиологија можданог удара у Новом Саду. *Neurologia Croatica* (Загреб), 40, (3), 1991;171–179.
77. Жикић, М., Дивјак, И., Сланкаменац, П., Планојевић, М., Шолак, З., (1996) Истраживање етиопатогенезе, учесталости и прогнозе можданог удара, *Актуелности из неурологије*, III (1–2), 1996;6–15.
78. Жикић, М., Бикар, Д., Божић, К., Келемен, А., Диклић, В., Кнежевић, С., Јовановић, М., Планојевић, М., Шолак, З. Стroke Epidemiology in the Elderly. International Conference on Geriatric Medicine, Pattaya, Thailand, 1996, Abstract Book:105.
79. Легетић, Б., Грујић, В., Планојевић, М. CINDI – Нови Сад, Приказ дечије компоненте програма. Зборник радова Првог конгреса домова здравља Југославије, Београд, 1993;522–525.
80. Легетић, Б., Планојевић, М. *Промоција здравља у примарној здравственој заштити*. Артас, Нови Сад, 1995.
81. Планојевић, М., Јамеџија, Б., Терзић, П., Бапић, Т., Шолак, З., Андрес, М., Јаковљевић, Ђ., Легетић, Б., Грујић, В., Мирилов, М., Јевремовић, М., Микић, Ђ., Ђорђевић, П., Стефановић, М. CINDI – Регионални интегрисани програм за превенцију о контролу незаразних обољења, Уводни реферат Првог конгреса домова здравља Југославије, Београд, Зборник радова, 1993; 31–40.
82. Планојевић, М., Бапић, Т., Терзић, П., Шолак, З., Андрес, М. Климактеријум и менопауза као фактори ризика у настајању кардиоваскуларних обољења – компаративни резултати истраживања у MONICA колаборативним центрима СЗО, Први југословенски симпозијум о проблемима менопаузе, Клиника за гинекологију и акушерство Нови Сад, Зборник радова, 1993; 111–127.

83. Жикић, М. Менопауза и ризици од цереброваскуларних обољења, Први југословенски симпозијум о проблемима менопаузе, Клиника за гинекологију и акушерство Нови Сад, Зборник радова, 1993; 129–136.
84. Додић, Б., Јаковљевић, Ђ., Платојевић, М., Прерадов-Микић, М. (1996) Методе мерења фактора ризика кардиоваскуларних болести према MONICA пројекту, *Пнеумон*, 34, 1996.
85. Платојевић, М., Терзић, П., Шолак, З., Боровчанин, С., Легетић, Б., Грујић, В. Улога дома здравља у превенцији и контроли незаразних обољења, Уводни реферат Првог симпозијума домова здравља Југославије са међународним учешћем, Нови Сад, 1995; 20–23.
86. Платојевић, М., Жикић, М., Терзић, П., Шолак, З. (1995) Утицај мера превенције и контроле артеријске хипертензије на трендове стопа морбидитета и mortalитета цереброваскуларног инzulта у MONICA популацији Новог Сада, резиме: Зборник Првог симпозијума домова здравља Југославије с међународним учешћем, Нови Сад, 1995; 27.
87. Planojević, M., Stojić, Đ., Šćekić, V., Jakovljević, Đ., Šarić, T., Terzić, P., Seratlić, V., Šolak, Z. Trends of myocardial infarction incidence and mortality rate in MONICA population of Novi Sad, 10th Anniversary international symposium on cardiovascular diseases, June 17–19, Novi Sad, Yugoslavia, Anniversary Book, 1994; 191.
88. Новаковић, Б., Мирилов, М., Платојевић, М., Миросављевић, М., Долга, М., Јевтић-Аћимовић, М. Инциденција фактора ризика нутритивног порекла за кардиоваскуларне болести код становништва Новог Сада, *Тимочки Медицински гласник*, 22, (1–4) 1997; 1–5.
89. Жикић, М., Бапић, Т., Платојевић, М. Епидемиолошка анализа оболелих од можданог удара у војвођанској градској средини, *Српски архив за целокупно лекарство*, 120, супл. 3, 1992; 127–128.
90. Ракић, Д., Петровић, Ђ., Бенц, Д., Жикић, М., Грујић, В., Платојевић, М. Интегрисани програм спречавања и сузбијања кардиоваскуларних болести у Новом Саду, Симпозијум домова здравља Србије и Црне Горе, сателит програм – први сусрети развојних саветовалишта.
91. Бапић, Т., Жикић, М., Платојевић, М. *Епидемиологија и превенција кардиоваскуларних обољења*, Медицински факултет, УНС Нови Сад, 1990; Монографија 15.
92. Легетић, Б., Мартинов-Цвејин, М., Грујић, В., Здравствено васпитање и спречавање и сузбијање масовних незаразних болести. Априлски сусрети здравствених радника Војводине, Аранђеловац, Зборник радова, 1991; 9.
93. Грујић, В., Мартинов-Цвејин, М., Легетић, Б. Интегрисани интервентни програм за превенцију масовних незаразних болести, III Конгрес социјалне медицине и организације здравствене заштите Југославије са међународним учешћем, Зборник радова, Београд, 1988; 53–57.
94. Легетић, Б., Грујић, В. Интегрисани програм превенције и контроле незаразних болести-навике, ставови и знања становништва Новог Сада, III Конгрес социјалне медицине и организације здравствене заштите Југославије са међународним учешћем, Београд, 1988; 36–40.
95. Легетић, Б., Грујић, В., Платојевић, М., CINDI – Нови Сад, Приказ дечије компоненте програма. Зборник радова Првог конгреса домова здравља Југославије, Београд, 1993; 522–525.
96. Свирчевић, А., Платојевић, М., Грујић, В., Легетић, Б., Терзић, П. Интервентни интегрисани програм за превенцију масовних незаразних болести у Новом Саду, XXX Састанак микробиолога, епидемиолога и инфектолога Југославије, Зборник сажетака, Пула, 1988; 169.
97. Легетић, Б., Грујић, В., Платојевић, М. Организација здравствено-васпитних активности у Новом Саду у оквиру CINDI програма, В стручни састанак здравствених васпитача, Књига абстракта, Нови Сад, 1989; 169.
98. Јаковљевић, Ђ., Грујић, В., Платојевић, М. Свеобухватни интервентни здравствени програми, Реферати V игманског семинара Здравље за све до 2000. године, Билтен 9, Институт за социјалну медицину, организацију и економику здравства, Игман, 1990; 1–11.
99. Шолак, З., Платојевић, М. Статистичко-информациона основа пројеката у здравству: искуства YUG-NOS MONICA пројекта, у тематском зборнику: Поповић, Д. и Ђурђев, Б. уредници, *Здравље људи у Војводини*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, 2001; 213–220.
100. Dodić, B., Planojević, M., Jakovljević, S., Dodić, S. Distribution of the major cardiovascular disease risk factors in the adult population of Novi Sad, *Медицински преглед*, 50, (1–2), 2002; 53–59.
101. Шолак, З., Статистичко истраживање кардиоваскуларних обољења – пример WHO MONICA пројекта, *Статистичка ревија*, год. LP, (1–2), 2003; 52–59.
102. Пејић, Д. Пројект MONICA (интервју: З. шолак), *Економска политика*, LPI, (2737), 2004; 30–31.
103. Жикић, М., Жарков, М., Раби-Жикић, Т., Јерковић, М. (2006) Промене у структури фактора ризика током декаде мозга, Трећи симпозијум Србије и Црне Горе о можданом удару, Тара, 2005; 8–11.
104. Јаковљевић, Ђ., Платојевић, М., Радовановић, Н., Бенц, Петровић, В. ед. *Двадесет година MONICA пројекта у Новом Саду*, Институт за кардиоваскуларне болести Сремска Каменица и Дом здравља „Нови Сад“, 2005.
105. Шолак, З., Неђић, О. Популација Новог Сада у ЊХО МОНИЦА пројекту у светлу статистичко епидемиолошке евалуације, ЕкоИст, Соко Бања, 2007.

Д. Докторске дисертације и магистарске тезе

106. Tolonen, H. *Towards the High Quality of Population Health Surveys. Standardization and Quality Control*. PhD

- Thesis. Helsinki: Publications of the National Public Health Institute. 2006, ISBN 951-740-546-4 (print), 951-740-547-2 (pdf) http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/julkaisusarja_a/2005/2005a27.pdf.
107. Додић, Б., *Очекивани трендови крепања коронарне исхемијске болести срца код одраслог становништва Новоџ Сада*, докторска дисертација, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду, 2000.
 108. Мартинов-Цвејин, М. *Најчешћи фактори ризика који утичу на учесталост хроничних незаразних болести на територији Новоџ Сада и могућност њиховог спречавања и сузбијања*, докторска дисертација, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, 1997.
 109. Планојевић, М. *Превенција кардиоваскуларних болести у склопу примарне здравствене заштите*, докторска дисертација, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, 1997.
 110. Легетић, Б. *Навике, ставови и знања репрезентативне групе становништва Новоџ Сада као основа за праћење и евалуацију очекиваних промена применом интегрисаног програма за превенцију и контролу масовних незаразних болести*, докторска дисертација, Медицински факултет Нови Сад, 1987.
 111. Грујић, В. *Нови приступи превенцији незаразних болести путем интегрисаног програма*, докторска дисертација, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, 1985.
 112. Неђић, О. *Епидемиологија цереброваскуларног инzul-та са посебним освртом на ризико факторе*, магистарска теза, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, 1990.